

TALABALARDA SANOGEN TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH KOMPONENTLARI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Qo'chqarova Feruza Maxamatqosimovna

Andijon davlat universiteti, Umumiy pedagogika kafedrasi, v.b. professor

Annotatsiya. Ushbu bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari, bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning afzalliklari bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: sanogen tafakkur, pedagogika, psixologik asoslari, strategiya, tafakkur omillari, muammoli vaziyat.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ САНОГЕННОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Кочкарова Феруза Махаматкосимовна

Андижанский государственный университет, кафедра общей педагогики и др. профессор

Абстракт. Представлены психолого-педагогические основы педагогических стратегий развития саногенного мышления будущих учителей, преимущества развития саногенного мышления будущих учителей.

Ключевые слова: саногенное мышление, педагогика, психологические основы, стратегия, факторы мышления, проблемная ситуация.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES OF PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR DEVELOPMENT OF SANOGENIC THINKING OF FUTURE TEACHERS

Kochkarova Feruza Makhamatkosimovna

Andijan State University, Department of General Pedagogy, etc. professor

Abstract. The psychological and pedagogical bases of pedagogical strategies for the development of sanogenic thinking of future teachers, the advantages of developing sanogenic thinking of future teachers are presented.

Key words: sanogenic thinking, pedagogy, psychological foundations, strategy, thinking factors, problem situation.

Kirish. Jahon ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishda induksiya, deduksiya metodlaridan keng foydalanish, xalqaro baholash dasturini tatbiq etish, bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning pedagogik strategiyalariga integrativ yondashish, ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, ta'limga innovatsion axborot texnologiyasini joriy etish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Shu bilan birga, bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkuriga nisbatan ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish, o'qitishda axborot texnologiyalarini joriy qilish, o'qitishda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash kabi masalalarga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda axborot texnologiyasini rivojlanishi bilan bog'liq holda, mashg'ulotlarni tashkil etishning yangi shakllarini tatbiq etish, ta'lim sifati va samaradorligini va ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlashning me'yoriy asoslari yaratildi. Fanlarni chuqurlashtirilgan holda o'qitish, ilmiy va innovatsion yutuqlarni amaliyotga joriy qilishning samarali mexanizmini yaratish ustuvor vazifalar etib belgilandi. Bu esa, bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Adabiyotlar. Uzluksiz ta'limda bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari masalalari bo'yicha dunyoning bir qator oliy ta'lim muassasalari va ilmiy-tadqiqot institutlarida, xususan: University of Nevada (AQSH), University of Bayreuth (Germaniya), University of Kent (Angliya), Nord University, Bude, (Norvegiya), National University of Singapore (Singapur), Ufa davlat universiteti (Rossiya), Hokkaydo universiteti (Yaponiya), Belorussiya davlat universiteti (Belorusiya)da fundamental va amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Dunyoda bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirish, oliy ta'lim muassasalarida o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish, ta'limda axborot texnologiyalari hamda ularning samaradorligini oshirish yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar natijasida bir qator,

xususan, quyidagi ilmiy natijalar olingan: bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirish, kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitishning zamonaviy texnologiyalari (Leiden University); bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirish asosida talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish va uning samaradorligi (Polish Society for Human Evolution Studies) dan foydalanish metodikasi ishlab chiqilgan.

Jahon bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy-tadqiqotlarda mutaxassislarni tayyorlash bosqichlari, uslub va shakllari ishlab chiqilgan, talabalarda shakllantiriladigan kompetentlikning mazmun mohiyati, shakllantirish mexanizmlari, talabalar ijodkorligini rivojlantirishda qobiliyatning ahamiyati, hamda amaliyotga tatbiq eta olish mahorati darajalari bo'yicha texnologiyalar (National Institute Of Technical Teachers Training And Research (Hindiston)); ta'limning innovasion texnologiyalari, o'qitishning noan'anaviy shakl, metod va vositalari, strategik texnologiyalarni qo'llash va ijtimoiy ta'limiy hamkorlik masalalari, talaba va o'qituvchi hamkorligini tizimli tashkil etish, o'zaro tajriba almashish dasturlari (Shaansi Normal University (Xitoy)); bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirish va modellashtirishga yo'naltirilgan kompetensiyaviy yondashuv, oliy ta'lim muassasalarida o'qitishning loyihalikonstruktiv jarayonining mazmuni ishlab chiqilgan (Princeton university (AQSH)).

Jahonning yetakchi oliy ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlarida bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari asosida takomillashtirish, talabalar sanogen tafakkurini rivojlantirishga oid ta'limning yangi (hamkorlikda, turli darajali, rivojlantiruvchi, dasturlashtirilgan o'qitish) metodik ta'minotini ishlab chiqish, bo'lajak o'qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning innovasion rivojlantirish mexanizmlarini joriy etish va sifatini baholash bo'yicha ilmiy-tadqiqotlar olib borilmoqda.

Tahlil va natijalar. Sanogen tafakkur (lotincha: "sanus" – sog'lom va yunon tilida – "genezis" - rivojlanish) his-hayajon, ichki kechinmalar, fikrlarni va emotsiyalarni boshqaruvchi, sog'lomlashtiruvchi tafakkur.

Jahon ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar rivojida inson aql-zakovati va ma'naviyati asosiy muvofiqlashtiruvchi, rivojlantiruvchi omil va vosita ekanligi tobora namoyon bo'lmoqda. Bu esa, o'z navbatida yuqori saviyaga ega mutaxassislarni, mehnat bozorida raqobatbardosh va innovatsion ta'lim muxitida hamkorlikdagi faoliyatga qodir pedagogik kadrlarni tarbiyalash muammosini yanada dolzarblashtirmoqda. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari rivojlanish yo'lini tanlagan Yangi O'zbekistonda mamlakatni modernizatsiya qilish, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirish uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, inson kapitalini mehnat bozori talablari asosida rivojlantirish, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish asosiy strategik vazifalar sifatida belgilangan [1]. Bunda oliy ta'lim muassasalarida malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiluvchi mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb muammo hisoblanadi.

Bo'lajak pedagog kadrlarni tayyorlash xalqaro dasturida talabalar faoliyatini rivojlantirishning "fikriy aks ettirish amaliyoti"ga (reflective practitioner) [2] yo'naltirilgan taktikasini rivojlantirish, ijodiy va ratsional yondashuv uyg'unligini ta'minlashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

Sanogen tafakkur muammosi Vatanimiz va qator xorijlik olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ular asosan sanogen tafakkurning mohiyati, tabiati va uni rivojlantirish mexanizmlarini tadqiq qilishga alohida e'tibor qaratmoqda. Mazkur ilmiy tadqiqot ishlarida asosan muammoning nazariy-falsafiy, ijtimoiy va psixologik jihatlari keng miqyosda o'rganilgan.

Mualliflar o'z asarlarida sanogen tafakkurning individual shakllariga, uning elementlarini shakllantirishning o'ziga xos usullariga e'tibor berishadi. Shaxs ijtimoiy munosabatlar jarayonida o'z xatti-harakatlarini, his-tuyg'ularini, kayfiyatini nazorat qilishi kerak. Buning uchun u o'zini chuqurroq anglashi lozim. Har bir inson nafaqat o'zining his-tuyg'ularini va xatti-harakatlarini nazorat qilishi, balki muayyan qoidalarga muvofiq fikrlash tarzini ham nazorat qila olishi kerak. Mazkur holat bilan bog'liqlikda pedagog-psixolog olimlar fikrlashning ikkita turini ajratib ko'rsatishadi: sanogen va patogen fikrlash.

O'z mulohazalarini davom ettirib, olim quyidagi fikrlarni qat'iy ta'kidlab o'tadi: sanogen tafakkurning asosiy ahamiyati o'z-o'zini kamolga yetkazish maqsadlariga erishish uchun sharoit yaratish, ya'ni fe'l-atvor hamohangligi, o'z-o'zi va atrofdagilar bilan kelishish, shuningdek yomon odatlarni bartaraf etish, o'z his-tuyg'ularini boshqarish, o'z ehtiyojlarini nazorat qilish deb hisoblaydi.

Muallif sog'lom tafakkur tushunchasining psixologik, pedagogik va falsafiy mazmunini ochib bergan bo'lsada, lekin uning tarkibiy komponentlarini aniq ajratib ko'rsatmagan. Talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik muammolarini tadqiq etgan

Z.A.Abdiraxmonovanning fikricha, sanogen tafakkurni rivojlantirish fikrlashdagi refleksivlik va o'z-o'zini rivojlantirishga nisbatan ehtiyojning yuqoriligi bilan belgilanib, o'smir yoshdagi talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirish, shaxs xususiyatlari va xulq-atvoriga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar ta'lim jarayoni, shaxslararo munosabatlar, kasbiy kamolot kabi ijtimoiy omillar bilan bog'liq [5, 8 b.].

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, inson tafakkurini va ularning insonparvarlik qadriyatlariga munosabatini tubdan o'zgartirish uchun ularda sanogen tafakkurni rivojlantirish muhim ijtimoiy-psixologik vazifa sifatida o'rganilishini taqoza etadi. Binobarin, insonning sog'lom tafakkuri, mustahkam iroda va e'tiqodi, halollik va adolat bilan hayot kechirishi, inson va ijtimoiy hayotga xos barcha xislat, fazilat, xususiyatlarga ega bo'lish, unga amal qilish kabi ma'naviy boylik majmuyi bo'lib hisoblanadi..

Foydalangan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF5847-son Farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 08.10.2019 y.

2. Valerie Lesniak. An Integrative Model of Spiritual Formation: A Work Always in Process. // Reflective Practice: Formation and Supervision in Ministry ISSN 2325- 2855 © Copyright 2013 Reflective Practice: Formation and Supervision in Ministry All rights reserved.

3. Ю. М. Орлов. Оздоровливающее (саногенное) мышление / составитель А. В. Ребёнок. Серия: Управление поведением, кн.1. — Издание 2-е изд., исправленное. - М.: Слайдинг, 2006. - 96 с.

4. S. Ataxanova. Innovatsion ta'lim jarayonida tafakkur // Ilmiy maqola. "Sog'lom avlod uchun" ilmiy-ommabop jurnal materiallari. 2014 yul. 5/4- 5 b.

5. Z.A. Abdiraxmonova. O'smir yoshdagi o'quvchilarda sanogen tafakkurni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Diss. avtoref. .... 2020. - 48 b.